

Håkan Hylén

En härd vid Kråkegård

ARKEOLOGISK UTREDNING INFÖR PLANERAD INSTALLATION
AV VATTENLEDNING VID FASTIGHETEN KRÅKEGÅRD 1:9

*Bäckseda socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

*"Huset byggdes troligen på 1860-talet
av en greve Mörner, vilken varnats för att
skada gravröset. Trots detta byggdes huset.*

*Under taktäckningen stod greven och
talade med arbetarna, då han plötsligt föll
baklänges och dog."*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Arkeologisk rapport 2003:43

Håkan Hylén

En härd vid Kråkegård

ARKEOLOGISK UTREDNING INFÖR PLANERAD INSTALLATION
AV VATTENLEDNING VID FASTIGHETEN KRÅKEGÅRD 1:9

*Bäckseda socken i Vetlanda kommun
Jönköpings län*

Text, foto och ritning: Håkan Hylén

Digital kartbearbetning: Håkan Hylén

Grafisk form: Åsa Björck

Tryckning och distribution: Marita Tidblom

Omslagstext: Uppgifterna avser ett röse (RAÄ 3) strax öster om utredningssträckan och kommer från en inventering av fasta fornlämningar i Bäckseda socken i början på 1940-talet, gjord av Claes Claesson (Jönköpings läns museums arkiv).

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping. Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se. Hemsida: www.jkpglm.se

© Jönköpings läns museum 2003

INNEHÅLL

INLEDNING 5

- BAKGRUND 5
- NATURMILJÖ 5
- UPPGIFTER OM FORNLÄMNINGAR I OMRÅDET 5

UTREDNINGEN 8

- MÅLSÄTTNING 8
- METOD 8
- SCHAKTBESKRIVNING OCH RESULTAT 8

SAMMANFATTNING AV IAKTTAGELSER 10

REFERENSER 10

- TRYCKTA KÄLLOR 10
- OTRYCKTA KÄLLOR 10

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER 11

BILAGOR 12

- BILAGA 1. LISTA ÖVER UPPTAGNA UTREDNINGSSCHAKT 12
- BILAGA 2. SCHAKTPLAN FÖR OBJEKT A 13
- BILAGA 3. ANLÄGGNINGSBESKRIVNING 14
- BILAGA 4. SCHAKTPLAN FÖR OBJEKT C OCH D 15
- BILAGA 5. DIGITALA MÄTDATA 16

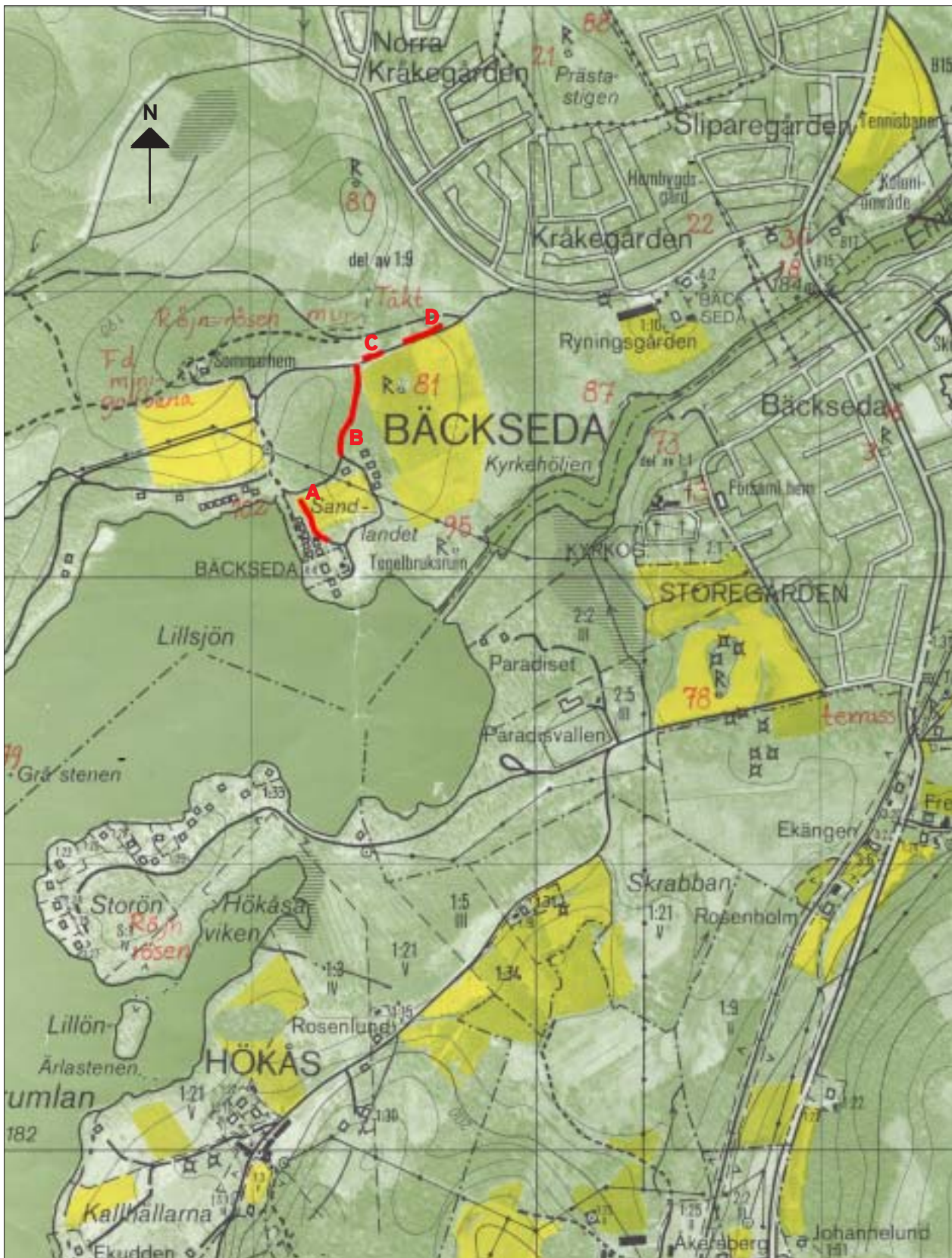

Fig. 1. Utdrag ur Ekonomiska kartans blad Bäckседа 6F 2b. Det planerade ledningsstråket är uppdelat på fyra utredningsobjekt (A, B, C och D), med röd markering. Skala 1:10 000.

INLEDNING

BAKGRUND

Under april månad 2003 utförde personal från den arkeologiska avdelningen vid Jönköpings läns museum en särskild arkeologisk utredning vid fastigheten Kråkegård 1:9 i Bäckseda socken, Vetlanda kommun. Utredningen föranleddes av framkomna planer på att installera en vattenledning för att betjäna ett område med sommarstugor inom fastigheten. Beslut i ärendet fattades av Länsstyrelsen i Jönköpings län.

Uppdragsgivare var Tekniska kontoret, Vetlanda kommun. Ansvarig för utredningen var antikvarie Håkan Hylén som även sammanställt denna rapport.

NATURMILJÖ

Den aktuella utredningssträckan ligger inom fastigheten Kråkegård 1:9, som ligger strax sydväst om Vetlanda (fig. 1). Området utgörs av åkermark och en del skogspartier med små, men ändå tydliga topografiska variationer. Några uppskjutande impediment bryter av mer påtagligt. Större delen av sträckan och närområdet omfattar ytor som ligger mellan ca 180 och 190 möh. Söder om utredningssträckan rinner Emån förbi, som utgör en nödvändig länk i ett vattenbaserat kommunikationssystem mellan de inre delarna av Småländska höglandet och östkusten. Emån rinner upp i två områden i det inre av Småland och har sitt utlopp i Östersjön, strax norr om Em i Kalmar län. Den södra grenen (huvudfåran) börjar vid Bodafors i Vetlanda kommun, medan den norra (Solgenån) har sina källområden strax utanför Nässjö i Jönköpings län (Jansson 2001). Förmodligen har denna vattenled haft stor betydelse och varit grunden för människornas liv, bosättning och försörjning under förhistorisk tid.

UPPGIFTER OM FORNLÄMNINGAR I OMRÅDET

För att kunna göra sig en bild av de lokala förhistoriska aktiviteterna, bör fornlämningarna sättas in i ett vidare geografiskt perspektiv. Omedelbart söder om exploateringsområdet rinner Emån, vilken har anslutning med sjön Grumlan. Vattenleden som har mycket uråldriga anor har troligtvis haft avgörande om än varierande betydelse för fornlämningarnas lokalisering i området. Områdena utmed Emån har varit attraktiva och utnyttjats under hela förhistorien. Utmed ån finns det spår som visar på mänskliga aktiviteter under mer än 6000 år.

När det gäller boplatser utmed Emån är kunskaperna dock mycket begränsade. Ofta grundar sig uppfattningen om bebyggelseområdena istället på förekomsten av gravar och gravfält (Dedering 2001:51).

Enligt uppgifter i Fornminnesregistret (FMR) finns i omgivningarna runt det planerade arbetsföretaget ett antal registrerade förhistoriska gravar med datering till metalltid, i huvudsak avseende tidsavsnittet bronsålder-äldre järnålder (RAÄ 3, 21, 78, 80, 81). Eftersom det inte finns några samtida boplatser hittills registrerade, infinner sig snart frågan var de människor som ligger begravda i ovan uppräknade gravar bodde och vistades. Detta utgör en kunskapslucka, även om uppgifter i FMR nämner att det finns åtminstone ett lämpligt boplatsläge intill och nordväst om Emåns anslutning till sjön Grumlan (RAÄ 102). Detta läge ligger mycket nära ena änden av det planerade ledningsstråket.

På en jordövertäckt häll söder om Emån finns det uppgifter om inristade hjul, ringkors och fotsulor (Raä 73). De inristade figurerna har iakttagits under slutet av 1800-talet av orsbor. Den eventuellt ristade hällen kan sättas in i ett rituellt sammanhang som informationskälla rörande ideologi och föreställningsvärld. På flera andra ställen utmed Emån har även offer- och depåfynd gjorts (Klockeström, Strömsnäs, Holmström, Virstad, Tränshult och Lixhult). Även om dessa fynd bör vara äldre, visar de ändå på att utövandet av ritualer utmed Emån har

Raä nr	Fornlämningstyp - art -	Fornlämningstyp - sakord -
3	GRAV	1 röse
13	RUNSTEN	1 fragment av en runsten
15	KOMMUNIKATIONS- HISTORISK LÄMNING	1 milstolpe (borttagen)
18	KOMMUNIKATIONS- HISTORISK LÄMNING	1 valvbro (borttagen)
21	GRAV	1 kvadratisk röse
22	HEMBYGDSGÅRD, FYNDSAMLING	3 byggnader, 2 väghållningsstenar, 1 milstolpe, 1 malsten (ca 500 föremål i samlingen)
36	LÖSFYND	1 pilspets av flinta
73	UPPGIFT OM HÅLLRISTNING	1 uppgift om en jordövertäckt häll med inristade hjul, ringkors och fotsulor
78	GRAV	1 rundadstensättning
79	GRUND	1 grund, kallat: "Grå stenen"
80	GRAV	1 närmast rundstensättning
81	GRAV	1 närmast runt röse
87	BROPLATS, ÅAVSNITT	1 stenfundament som utgjort del av brofäste, 1 åfåra med utvidgad del
88	VÄG MED NAMN OCH TRADITION	1 väg med namn och tradition: "Prästastigen" eller "Häradsvägen"
95	TEGELBRUKSRUINER	1 tegelbruksruin, 1 husgrund
102	SANDSTRAND MED NAMN OCH TRADITION	1 sandstrand med namn och tradition: "Sandlandet"

Tabell 1. Tidigare registrerade fornlämningar i närområdet (inom ca 1 km radie). Uppgifterna är hämtade ur Fornminnesregistret (FMR).

haft stor betydelse (Dedering 2001:51-52). På norra sidan av Emån, öster om utredningssträckan har en pilspets av brun flinta påträffats och registrerats som lösfynd (RAÄ 36). Det är dock tveksamt, om denna pilspets kan kopplas till samma rituella kontext som offer- och depåfynden. I hembygdsgårdens fyndsamling som omnämns, men inte detaljredovisas i FMR (RAÄ 22), bör sannolikt ytterligare lösfynd med förhistorisk datering finnas som kanske skulle kunna belysa den rituella aspekten.

Från nyare tid finns för övrigt ruiner efter ett tegelbruk, strax söder om utredningssträckan (RAÄ 95). Invid Emån har ett stenfundament påträffats och registrerats som ett äldre brofäste (RAÄ 87). Ytterligare 500 meter öster ut finns platsen efter en borttagen valvbro registrerad (RAÄ 18).

Det finns många exempel på hur fornlämningar genom skilda händelser kan tillskrivas såväl nya som utvidgade tolkningsinnebörder. Ett annorlunda exempel härpå utgör ett röse som registrerats öster om utredningssträckan (RAÄ 3). Enligt uppgifter från en inventering av fasta fornlämningar i början på 1940-talet, gjord av Claes Claesson, bildar röset en meterhög terrass, på vilken ett hus ligger, kallat Janehill. "*Huset byggdes troligen på 1860-talet av en greve Mörner, vilken varnats för att skada gravröset. Trots detta byggdes huset. Under taktäckningen stod greven och talade med arbetarna, då han plötsligt föll baklänges och dog*" (Claesson 1951). Den redan registrerade graven kan således indirekt sättas i samband med ytterligare ett dödsfall, även om det skedde i nyare tid.

UTREDNINGEN

MÅLSÄTTNING

Den antikvariska målsättningen med den arkeologiska utredningen var att i enlighet med 2 kapitlet 11§ i Lagen (1988:950) om kulturminnen m m klargöra om tidigare icke känd fast fornlämning förekommer inom fastigheten Kråkegård 1:9 samt om den berörs av det planerade arbetsföretaget.

METOD

För att uppnå ovan angiven målsättning tillämpades följande metodik. Utmed det planerade ledningsstråket valdes fyra avsnitt ut i samråd med Länsstyrelsen som intressanta ur antikvarisk synvinkel (objekt A, B, C och D). Inledningsvis upptogs sökschakt med schaktmaskin. Dessa förlades till de terränglägen inom de avsnitt, där fornlämning primärt bedömdes kunna finnas dold under markytan. Schakten grävdes skiktvis från torvlagernivå ned till eventuell fynd- och anläggningsförande nivå, varvid även innehållet i matjordslagret undersöktes. I samband med schaktningen rensades de upptagna schaktytorna med handredskap. Ett antal djupschakt upptogs i syfte att klargöra om eventuella överlagrade boplatslämningar förekommer inom området. Samtliga schakt jämte en påträffad anläggning dokumenterades och mättes in med totalstation.

SCHAKTBESKRIVNING OCH RESULTAT

Av de fyra utredningsavsnitten bedömdes objekt B vid besiktning i fält som ointressant ur antikvarisk synvinkel. Vid övriga avsnitt utmed det ca 827 m långa ledningsstråket upptogs totalt tre sökschakt, till en sammanlagd längd av 89 löpmeter (bilaga 2 och 4).

Fig. 2. Översiktsbild av den härd (A1) som påträffades i schakt 1 vid fastigheten Kråkegård 1:9. På bilden syns de två sotiga partierna i härdan. Bilden är tagen från söder.
Foto: Håkan Hylén.

Schaktens bredd uppgick med ett undantag till 1,60 meter, medan schaktlängden pendlade mellan 12,20 och 54,50 meter. Djupet varierade i normalfallet mellan 0,50 och 0,70 meter. Några iakttagelser av eventuella överlagrade boplatzlämningar kunde dock inte göras i de djupschakt, vilka upptogs ställvis ned till nästan tre meters djup. Det övre lagret i schakten bestod av mellan ca 0,20 och 0,40 meter matjord, vilket följdes av ett mer än 0,20-0,50 m tjockt lager med lera. Lagerföljden var i stort sett densamma utmed ledningsstråket (bilaga 1).

Enligt uppgifter i FMR finns det ett lämpligt boplatssläge intill och nordväst om Emåns anslutning till sjön Grumlan (RAÄ 102). Detta läge ligger intill ena delen av utredningssträckan (objekt A), varför det längsta schaktet (S1) upptogs här. Vid schaktningen påträffades i norra delen av schaktet en hård (A1) av förhistorisk karaktär med två tydliga sotiga partier och bränd lera i ytan (fig. 2; bilaga 2-3). Inga ytterligare anläggningar eller fynd påträffades i detta eller övriga upptagna schakt.

SAMMANFATTNING AV IAKTTAGELSER

Inför en planerad installation av en vattenledning för att betjäna ett område med sommarstugor inom fastigheten 1:9 i Bäckseda socken, i Vetlanda kommun har personal från Jönköpings läns museum utfört en arkeologisk utredning. I samband med sökschaktningarna påträffades en ensamliggande härd av förhistorisk karaktär. Härden framkom i närheten av det område som tidigare påtalats som ett lämpligt boplatsläge, intill och nordväst om Emåns anslutning till sjön Grumlan. Inget annat av antikvariskt intresse framkom i de upptagna schakten.

I detta skede kan inte avgöras om det finns ytterligare anläggningar i området invid den påträffade härden, då sökschaktningarna begränsades till vattenledningens sträckning. Även om inga fler iakttagelser av antikvariskt intresse gjordes utmed exploateringsstråket, stärker likväl den påträffade härden uppfattningen om att det är ett bra läge för aktiviteter. Frågan om vilken typ av aktiviteter får kommande undersökningar utvisa.

REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR

- Dedering, C. 2001. *Kulturhistoria ur dimma. Emåns avrinningsområde*. Kalmar.
Jansson, T. 2001. *Emån och människan, då-nu-sedan*. Kalmar.
Nordenskjöld, C. F. 1914. Jönköpings läns minnesmärken. *Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening III*. Jönköping.

OTRYCKTA KÄLLOR

- Claesson, C. *Fasta fornlämningar i Bäckseda socken, Småland*. Jönköping.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens tillstånd: 431-20540-02

Jönköpings läns museums dnr: 433/02

Beställare: Tekniska kontoret, Vetlanda kommun

Fältansvarig: Håkan Hylén

Fältpersonal: Håkan Hylén

Rapportansvarig: Håkan Hylén

Fältarbetstid: 2003-04-16

Län: Jönköpings län

Kommun: Vetlanda kommun

Socken: Bäckseda socken

Fastighetsbeteckning: Kråkegård 1:9

Belägenhet: Ekonomiska kartan, Bäckseda 6F 2b

Koordinater: x6364100, y1455600

Koordinatsystem: RT 90 2,5 gon V

Utredningssträcka: 827 löpmeter

Fornlämningstyp och tidsperiod: Hård av förhistorisk karaktär

Fynd nr: Fynd tillvaratogs inte, utan deponerades åter i schaktet i märkt påse.

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

BILAGOR

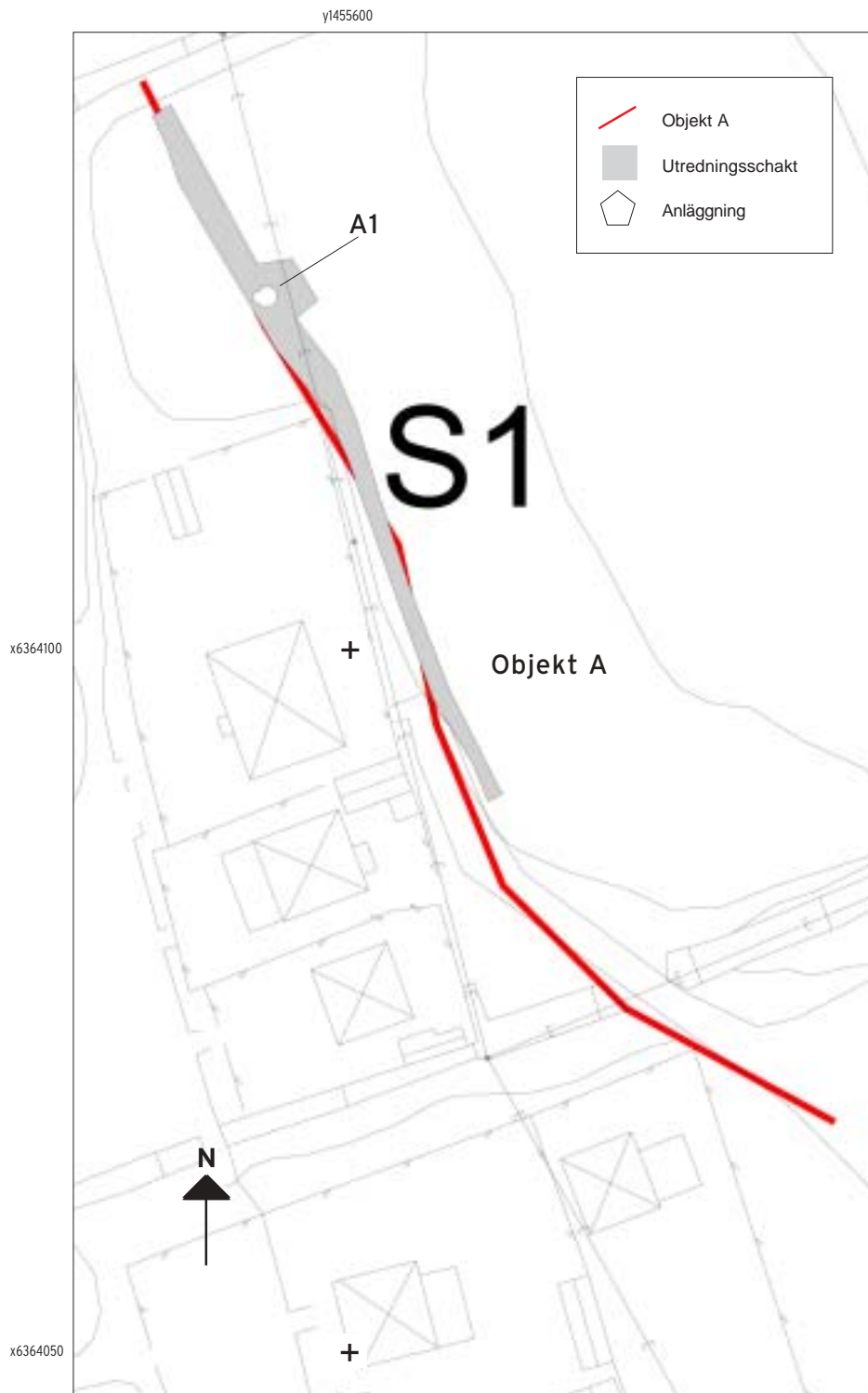
BILAGA 1. LISTA ÖVER UPPTAGNA UTREDNINGSSCHAKT

Bland förkortningarna används A för anläggning, medan S står för schakt. Det fynd som angivits i listan nedan har påträffats i ytplanet på anläggningen. Antalet fragment för fyndposten anges inom parentes.

<i>Schaktnr</i>	<i>Storlek (meter)</i>	<i>Ploglagertjocklek (meter)</i>	<i>Jordkaraktär (bottennivån)</i>	<i>Fynd (antal)</i>	<i>Anläggningar</i>
S1	1,60-4,30x54,50	0,30-0,40	Lera med stenar, ca 0,10-0,35 m stora	F1 bränd lera (3)	A1 hård
S2	1,60x22,30	0,20	Lera med moig sand ställvis	-	-
S3	1,60x12,20	0,20-0,35	Lera med stenar, ca 0,25- 0,40 m stora, och enstaka block i schaktets västra del	-	-

BILAGA 2. SCHAKTPLAN FÖR OBJEKT A

Vid utredningen upptogs det längsta schaktet (S1) vid objekt A, varvid en härd (A1) av förhistorisk karaktär påträffades. Skala 1:500.

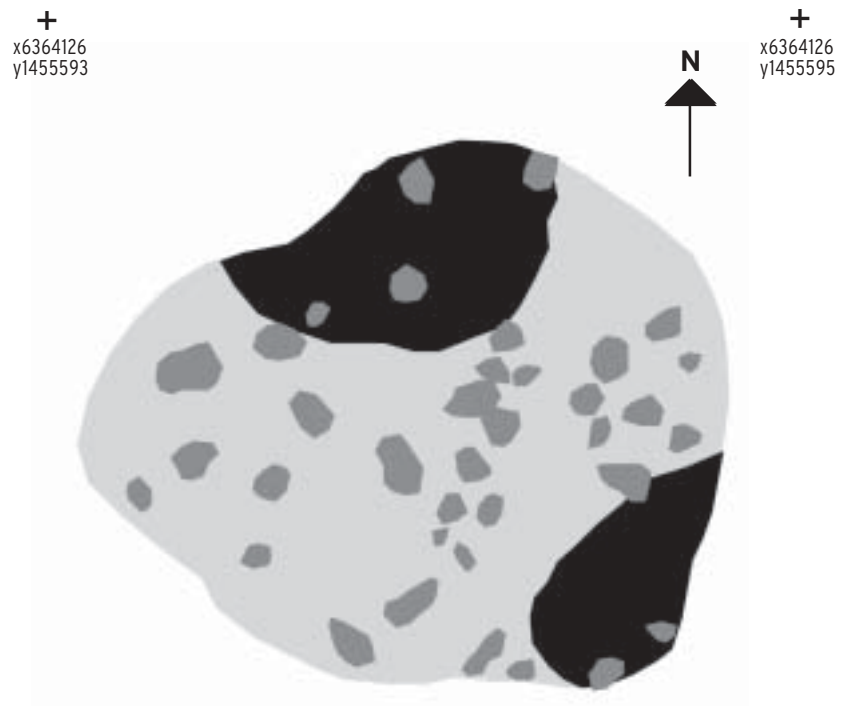
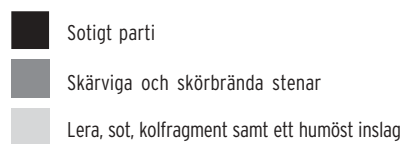
BILAGA 3. ANLÄGGNINGSBESKRIVNING

Anläggning 1

HÄRD, ca 1,70 x 1,40 m i diameter.

Belägenhet: x6364125,00 y1455594,00 z+182,45 [topp]

Anläggningen påträffades i schakt 1. Anläggningen framstod som rundad i plan. Fyllningen bestod av lera, sot, kolfragment, skärviga och skörbrända stenar samt av ett humöst inslag. I ytan framträdde två tydliga sotiga partier. Tre fragment av bränd lera låg i ytplanet (ej tillvaratagna). Ett kolprov är taget i anläggningens mitt (ej analyserat).

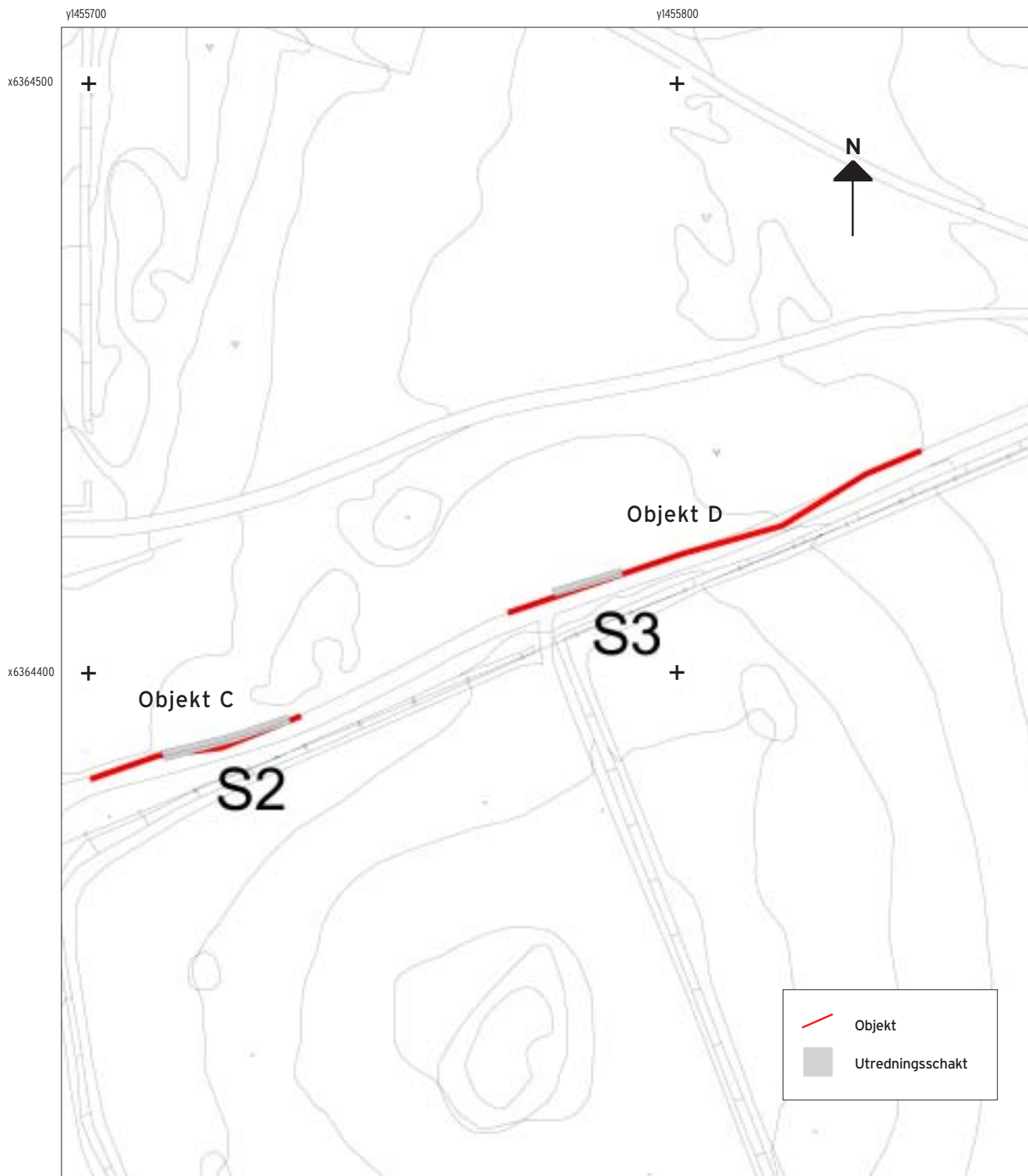
Plan på den härd (A1) som påträffades i schakt 1 vid fastigheten Kråkegård 1:9. På bilden syns de två sotiga partierna i härdens. Skala 1:20.

+
x6364124
y1455593

+
x6364124
y1455595

BILAGA 4. SCHAKTPLAN FÖR OBJEKT C OCH D

Både vid objekt C och D upptogs ett schakt vardera (S2 respektive S3). Inget av antikvariskt intresse framkom. Skala 1:1000.

BILAGA 5. DIGITALA MÄTDATA

Den digitala inmätningen gjordes utifrån följande koordinatsystem:
RT 90 2,5 gon V.

Objekt	Schakt nr	x-koordinat	y-koordinat
A	S1	6364137,80	1455585,97
		6364138,56	1455587,28
		6364127,23	1455593,45
		6364127,61	1455595,85
		6364124,67	1455597,67
		6364123,38	1455596,16
		6364089,01	1455609,81
C	S2	6364386,16	1455712,40
		6364392,23	1455733,79
		6364390,93	1455734,45
		6364384,52	1455713,00
D	S3	6364413,70	1455778,62
		6364417,13	1455790,22
		636441586	1455790,65
		6364412,38	1455778,99

Under april månad 2003 utförde personal från den arkeologiska avdelningen vid Jönköpings läns museum en särskild arkeologisk utredning vid fastigheten Kråkegård 1:9 i Bäckseda socken, Vetlanda kommun, Jönköpings län. Utredningen föranleddes av framkomna planer på att installera en vattenledning för att betjäna ett område med sommarstugor inom fastigheten.

Enligt uppgifter i Fornminnesregistret finns det ett lämpligt boplatsläge intill och nordväst om Emåns anslutning till sjön Grumlan (RAÄ 102). Detta läge ligger intill ena delen av utredningssträckan. Vid schaktningen påträffades här en härd (A1) av förhistorisk karaktär med två tydliga sotiga partier och bränd lera i ytan. Inga ytterligare anläggningar eller fynd framkom.

